

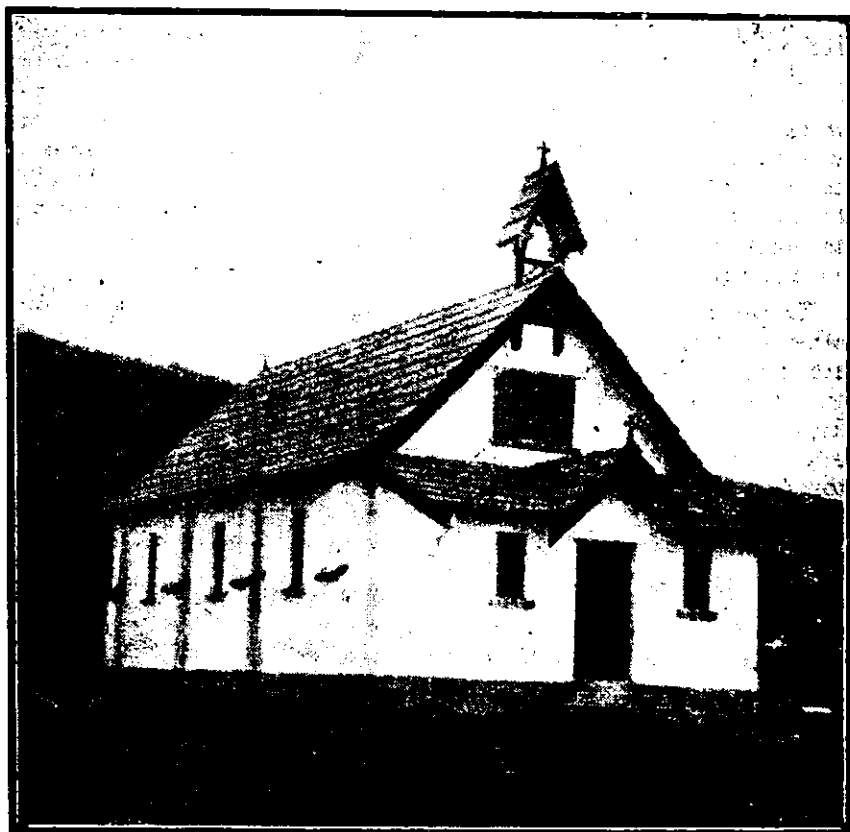
Te Toa Takitini

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

NAMA 57.

HASTINGS.

Mei 1, 1926.

WHARE-KARAKIA HOU KEI OMAIO.

Hē mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea tā e Cliff Press,
Queen Street, Hastings, H.B.

TE TOA TAKITINI

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau.

Me penei nga reta "*Te Toa Takitini*," Box 300, Hastings.

388

TE TOA TAKITINI.

Mei 1, 1926.

PIHOPATANGA MO NGA MAORI.

Na te Etita.

KEI te mihi ta koutou pepa ki nga tangata e tukutuku mai nei i o ratou whakaaro mo te Pihopatanga kia perehitia ki *Te Toa Takitini* hei mau mana ki tena marae ki tena marae. He take nui, he take tapu, he take uaua hoki i te whanui rawa o nga kaupapa. Noreira e tika ana kia bohonu te rapu haere a nga maramatanga o te iwi, i te huarahi hei hikoitanga atu mo tatou. Kei whakaaro mama noa iho tatou ki te take nei. Kua hoki tenei take tapu e whawhatia atu ano he tikanga noa, he mea takaro ranei.

Ka pangia te tangata e te mate, ka haere ki nga takuta: ka whara te tangata i te ture, ka haere ki nga roia: he take ta te tangata ki te Kawanatanga, ka haere ki nga mema Paremata. He tangata era i ata tohia mo era mahi. Ko to tatou pihopatanga he take e pa ana ki te taha wairua: noreira e tika ana kia tukuna ma nga tangata i ata tohia mo nga mahi whaka-te-Atua e whakaoti i te whakatutuki ona kaupapa. Ko te ture tonu tenei o enei tu mahi. Ka waiho ma nga Minita ma nga Mangai-reimana kua oti te Whakau mo te tango hapa, e whaka-haere, e whakaoti tenei take. Noreira kua koutou te iwi e pouri ka kore nei koutou e uru mai ki te ropu hei whakaoti i tenei tikanga. Ko matou ko nga tangata i whiriwhiria hei mangai mo koutou.

Kua roa tenei wa e whiriwhiri ana mo to tatou pihopatanga, a kua rangona hoki nga whakaaro o etahi o nga iwi nunui o te Motu. Kua puta te kupu a te taha Maori o te Pihopatanga o Akarana, kua whakaae ki te pakeha hei tuatahi. Pera ano te kupu o te Pihopatanga o Poneke. Ko ta te Arawa e mau ake nei i raro iho, he whakaae, he tono hoki kia whakaturia mai he pihopa Maori hei awhina i te pakeha.

Kaati, ko ahau e tuhituhi nei e whakaae ana me pakeha hei pihopa tuatahi mo tatou, i runga ano i te tono me nga whakamarama a o tatou Pihopa. E toru enei take nui me ona whakamarama i tino whakare ai ahau.

Tuatahi. I te hui i timatangia ai tenei take i tu ki Rotorua i a Hane, 1925, i whakaae katoa matou nga Minita Maori i taua hui "ahakoa pakeha, ahakoa Maori taua tangata."

Na te putanga o tera kupu i a matou "ka whakaae matou ahakoa pakeha taua tangata" i whakaaetia ai e nga Pihopa kia tonoa ki te Hinota Topu kia whakaaetia tenei mana nui kia tukuna ki te Hahi Maori. Mehemea kaore taua whakaaetanga mo te pakeha, kaore te pire mo te Pihopatanga mo te iwi Maori e whakahaeretia ki te aroaro o te Hinota Topu o Nui Tireni i tu nei ki Poneke.

Ko te Pihopa tuatahi mo te iwi Maori ka waiho ma nga Pihopa ma nga Maori e ata whakariterite. Kua puta te inoi a nga Pihopa me pakeha te tuatahi, i runga i nga uauatanga e marama ana ki a ratou. Kaore ahau e marama ana ki nga uauatanga katoa kua kitea e ratou, engari ko etahi enei e rongono ana ahau:

(a) I te hou rawa o tenei tikanga pihopatanga ka whakauru haere nei ki nga Pihopatanga e ono o nga pakeha o Nui Tireni, e tika ana ma te tino tohunga pakeha e whakairo ona kaupapa tuatahi kia kore ai e papa ki nga whakahaere o nga pihopatanga pakeha.

(b) Kia pai kia marama hoki te wehenga mai i te Hahi Maori i roto i te Hahi pakeha.

(c) Kia mau tonu mai te whakaaro nui o te Hahi i roto i te pakeha ki te Hahi Maori ka wehe nei i a ratou.

(d) Kia whakahaeretia etahi tikanga i roto i te Hahi pakeha e mau ai ta ratou awbina mai i te Hahi Maori mo te taha ki te moni hei whangai i nga mahi.

Tuarua.—Ko te pakeha mo te tuatahi anake. Ko to muri atu pihopa ma nga Maori anake e pooti.

Kua kore te mana o nga pihopa pakeha ki runga ki te Hahi Maori a te wa tonu e tu mai ai te pihopa tuatahi nei. Ki te rihaina taua pihopa tuatahi, ki te mate ranei, ma nga Maori anake te pihopa i muri i a ia e pooti atu. A kei a ratou anake te tikanga mo te pooti i tetahi Maori ranei i tetahi pakeha ano ranei.

Tuatoru.—Ki te kore tatou te Hahi i roto i te iwi Maori e whakaae ki te tonoa a nga Pihopa me pakeha te Pihopa tuatahi mo tatou, e kore tonu tatou e whiwhi ki tetahi pihopatanga motuhake mo tatou.

Ko tewhea te mea pai? Ko to tatou whiwhi i te pihopatanga Maori i raro i te mana o te upoko pakeha, ko te kore rawa ranei o tenei pihopatanga mo tatou?

Nui noatu nga painga mo tatou ahakoa pakeha te Pihopa. Ka tu tonu ko nga Maori hei Hinota mo taua Pihopa, ka hoki katoa mai nga Tahua Oranga Minita, me nga whakahaere o nga wherua i tapaea i runga i te ingoa o te Hahi ma taua Hinota Maori e whakahaere. A ko nga whakahaere katoa e pa ana ki te Hahi i roto i te iwi Maori, ma taua Hinota Maori katoa e whakariterite. Tera atu nga painga. Ahakoa he pakeha te Pihopa e 95 nga painga mo tatou i roto i te 100. Ka whakatete tonu tatou ka ngaro katoa enei painga, ka noho tonu tatou i runga i tenei ahuatanga e noho nei tatou.

E nga tuakana e nga taina, ko ahau o tatou kei te rongono atu i nga hamumu a o tatou Pihopa, notemea e uru atu ana ahau ki roto i etahi o a ratou huihuinga nunui. E ki pono atu ana ahau kaore ratou e ngawari mai i tenei wa ki te whakatu Maori hei pihopa tuatahi mo tatou. Kaori hoki e taea e tatou te

whakahaere tikanga ki te kore ratou e whakaae. Noreira ka inoi atu ahau ki a koutou katoa e hiahia nei me Maori te pihopa tuatahi mo tatou, tena whakangawaritia mai o koutou whakaaro me o koutou hiahia mo tenei wa. Me matua ngoki te tamaiti, ka haere tu ai, ka oma ai. Ehara ra i te taonga iti te rironga mai o te kaupapa o to tatou pihopatanga mo tenei wa. Hei muri i tena ka haere tu ai tatou, ka oma ai! Mutu rawa ake te pakeha kua pai te takoto o nga kaupapa o to tatou pihopatanga, a kua taunga hoki tatou te iwi Maori ki te whakahaere i nga tikanga nunui e puta ai he kororia ki te Atua i a tatou mahi, e tipu ai hoki te pai ki runga ki te iwi Maori.

PIHOPATANGA O AOTEAROA.

TE REO O TE ARAWA.

I TU nga hui a nga tangata o te Hahi o Ingarangi i roto i a Te Arawa ki Ohinemutu, te 4 me te 5 o nga ra o Aperira, a paahitia ana enei motini e te katoa:—

1. Kei te pupuri tonu tenei Hui a Te Arawa i nga take i whakatakotoria ki te aroaro o nga Pihopa i te Hui i tu ki Rotorua, i te 24 o nga ra o Hune, 1925, a ko te rarangi whakamutunga e ki ana:—

“He mea tika kia whakaaturia ki tenei hui te whakaaro o te Iwi Maori, hei Maori ano te Pihopa mo ratou, otira i runga i nga nauatanga e kitea iho ana e matau mo tenei turanga i te timatanga atu nei, kahore o matau whai nui i te whakaaro o te Iwi, engari ka whakaae tonu matou, ahakoa he Maori, he Pakeha ranei taua tangata.”

2. Ahakoa kei te kite atu matou i te nui o nga raruraru i kore ai nga Pihopa e ahei ki te whakatu i tetahi Maori hei Pihopa tuatahi mo te Pihopatanga hou, he whakaatu tenei na matou, tera atu nga take a te Iwi Maori i tika ai ta ratou tohe me Maori tonu hei Pihopa mo ratou. Otira he whakaatu tenei, ka piri pono matou ki taua tangata, ahakoa he Pakeha taua Pihopa tuatahi. Engari i runga i te titiro whanui ki te ora mo te Hahi nui tonu, ka tumanako tenei hui kia whakahaeretia nga tikanga e tere ai te tu mai o tetahi Pihopa hei awhina i te Pihopa Pakeha, a ko taua Pihopa hei te Maori.

A he inoi tenei ki nga Pihopa kia whakapaua to ratou kaha kite awhina i tenei take i roto i nga whakahaere o te Hinota Topu.

Ki te Etita.

I PUTA i a koe etahi kupu mo te hui i Tikitiki he rapu i te whakaaro o nga iwi o te Tai Rawhiti mo te Pihopa o Aotearoa me Maori me pakeha ranei. I tino marama te hiahia o te hui me Maori taua tangata: kaore he tangata kotahi i tau-

toko i te pakeha. I wareware i a koe te panui i te motini i whakaaetia e te hui ara ko te pihopa me tangata Maori engari ko te hiahia o Hare Reupena me pakeha he pihopa i panuitia e koe.

I ki ano koe kaore i mohiotia e korerotia ana te take pihopa na reira he tokomaha nga tangata whakahaere i taua take kaore i rokohanga ki taua hui. Ko tenei tonu tetahi o nga take o te hui a Ngati-Porou engari kaore i whakahaeretia i te hui tuatahi i te mea ko koe te tiamana no te huihuinga tuarua rawa i te mea ko Kapene Piti te tiamana ka whakahaeretia te take. No wai te he? E tika te ki kaore i mohiotia e kore e korerotia te take pihopa. Otira kua marama i a koe no te Pihopa o Waiapu te hiahia kia kaua te take e whakahaeretia a ko te pihopa pea ratou ko ona hoa pakeha nga tangata e ki nei koe kaore i rokohanga e te hui. Kaore he wahi a te pihopa ki taua hui ko ta koutou na hui ko te kowhiri i te pihopa tena ko nga hui whakaputa whakaaro na te iwi nui ehara i a koutou heoi ta koutou he whakarongo ki te hiahia o te iwi. Pai atu te ngaronga o te pihopa ratou ko ona hoa pakeha i taua hui kia mahorahora ai te korero.

Mo te kore o te pihopa e pai kia uru mai nga tangata o era atu karakia ki te hui e te Etita, kei te miharo toku ngakau. Ko nga iwi katoa i eke ki Tikitiki he manuhiri nga Ngati Porou a i tika kia tae ki te whakarongo i nga korero. He aha te he o te whakarongo? Ana te he ko te tute i te tangata. Na ka tino marama kaore te pakeha e pai hei pihopa mo te Maori kei tute i te tangata ki tawhiti.

Mo to tohutohu kia ngawari te whakaputa i te kupu kei manae te pihopa me o tatou hoa pakeha. Me tohutohu hoki koe i nga pihopa ratou ko nga pakeha kia ngawari, kia kaua e whakahawea ki te Maori, kia kaua e meingatia te Maori hei arawhata pikinga mo te pakeha ki nga turanga nunui. Kua nuku atu tenei i te 100 o nga tau e whakahaere ana te pakeha i te Hahi Maori, kati kua eke tenei ki te wa e riro ai ma te Maori ano ia e whakahaere.

— Reweti T. Kohere.

(1) Kaore koe (tetahi ranei o koutou) i tuku motini mai ki "Te Toa Takitini" kia perehitia.

(2) Kaore he whakaatu i ta koutou panui karanga i te hui tera ano te take mo te pihopa Maori e whakahaeretia. Kaore rawa he whakaatu mai ki a au ki te Tiamana tera no e whakahaeretia tenei take. Noreira ka ngaro matou etahi o nga tangata e tika ana mo tena take. I kona tonu matou e haereere ana.

(3) Kei te miharo ahau mo te hiahia kia uru katoa mai nga manuhiri ki te whiriwhiri i to tatou pihopatanga. He aha te take o te Katorika, o te Momona, o te Weteriana, o te Ringatu me etahi atu, ki tenei take? Te tikanga ma nga tangata tuturu o te Hahi, ara tangata kua oti te whakau, tenei take e korero, ka mohiotia ai he hui na te Hahi. I whakaae tonu ahau ki te kupu a te Pihopa i tona korerotanga mai ki

ahau, ehara te take mo te Pihopatanga i te take e tika ana mo tena hui a tatou, kaore hoki tera take i pa ki te katoa, engari ki nga tangata anake o te Hahi.

(4) Kia ngawari. Ma te ngawari ka oti pai ai a tatou mahi. I whakahau a te Karaiti ki a tatou kia ngawari. Kei te whakama ahau ki to korero "kia tohutohu ki nga pihopa . . . kia kaua e meingatia te Maori hei arawhata pikinga mo te pakeha ki nga turanga nunui." He aha te hua wairua e puta mai ki a tatou i ena tu korero?—Na te Etita

Ki te Etita.

E HOA, tenakoe, me tou ropu i raro i a koe. Panuitia tenei take e piki ake nei. Mo te Pihopa e kiia nei me pakeha.

Ko taku kupu tenei kaore ahau e whakaae, engari me Maori tonu taua pihopa, kia tika ai te korero kua tukuna atu ki te Hahi i roto i te iwi Maori te mana motuhake mo to ratou Hahi. Kei te nui tonu o tatou tangata marama ki nga tikanga o te whakapono. Ki te kore e paingia e o tatou Pihopa pakeha tenei take, me whakakore rawa atu. Kua kotahi rau tau inaianei te tuunga o te whakapono ki Nui Tireni nei. Heoi.

—Na H. Te Maro,

Tikapa, Port Awanui.

Aperira 14. 1926.

MENETI O NGA HUI I TU KI OHINEMUTU.

(Na Raniera Kingi, Hekeretari o te Poari.)

HE mea tanga mai i nga Meneti o nga Hui i tu ki Ohinemutu i te 31 o nga ra o Maehe me te 1 me te 2 o nga ra o Aperira, 1926:—

Te Pooti o nga Mema o te Poari Kai Tiaki o te Arawa:—

TE WHAKATOPUTANGA O NGA POOTI.

NGATI PIKIAO:—

Takinga-

	Pooti.	Paraki.	Pooti kite Tiamana.	Huihui.
Peeti Hareti	20	203	—	322
*Hemana Pokiha . .	9	—	7	16
Te nuinga atu o nga Pooti mo Peeti Hareti				306
<i>Takinga Rangiunuora—</i>				
Warena Haimona . .	28	220	1	249
*Tiakiawa Tahuriorangi	5	—	8	13
<i>Tamateatutahi-Kamiti—</i>				
Tamehana Gardner .	50	226	2	278
Te Whiti Weneti . .	15	130	—	145
Te nuinga atu o nga pooti mo T. Gardner . .				133

Hinekura Rongomai: Morehu te Kirikau, kaore he hoa whawhai.

Makina: Heemi te Uara, kaore he hoa whawhai.
NGATI TUHOURANGI:—

Matina Makiha ..	21	130	13	164
W. W. te Rohu ..	22	114	15	151
Aritaku Wihapi ..	23	123	—	146
Whetu Werohia ..	37	87	5	129
Hoani Retimana ..	3	107	4	114
Hakopa Mohimoke ..	7	58	14	79
Mika Aporo ..	5	54	—	59
*Aperahama Wiari ..	5	—	4	9
Waretini ..	2	—	3	5
Makerangi Hunea ..	—	—	—	—

Ko Matina Makiha, W. W. te Rohu me Aritaku Wihapi nga mema e tu i te mea no enei nga pooti maha.

TE URE-O-UENUKUKOPAKO:—

Uenukukopako-Rangiteaorere—

Wera Loffley ..	138	65	5	208
Taimona Matuha ..	74	38	—	112
Te nuinga atu o nga pooti mo Wera Loffley				96

Ngati Whakaue: I whakatungia e te Iwi kaore hoki i tukua kia pootitia a H. T. Mitchell me H. Hikairo.

Pooti

Kiri Tapihana ..	44	55	—	99
Haki Calvin ..	6	81	1	88
Rewi Wikiriwhi ..	5	72	—	77
Hapara Patahuri ..	53	—	3	56
Aurea Haupapa ..	3	—	—	3

I te mea i a Kiri Tapihana te nuinga o nga pooti ka tu ko ia hei mema.

Rangiwewehi: Wiremu Ereata, kaore he hoa-whawhai.

Rangitihi: Raureti Mokonuiarangi, kaore he hoa-whawhai.

Tarawai: Kepa Ehau, kaore he hoa-whawhai.

*Kaore enei i whakaae kia pootitia ratou.

WHAKAATURANGA.

KO AHAI, ko te Rev. F. A. Bennett, Tiamana i whakatungia e te Arawa mo nga Hui Pooti Mema mo te Poari o te Arawa mo nga tau e rua. timata atu i te 1 o nga ra o Aperira, 1926, i nga ra ranei o muri atu.

TENEI KA WHAKAATU: Kua tu nga tangata e whai ake nei hei Mema whakaingoa ki te Kawana Tianara mo te Poari Kai Tiaki o te Arawa mo te wa kua whakahuaina ake, mo nga wahanga o te Arawa e whai ake nei:—

Ngiti Pikiao: Ko Morehu te Kirikau, Peeti Hareti, Heemi te Uara, Tamahana Gardner, Warena Haimona.

Te-Ure-o-Uenukukopako: H. T. Mitchell, Heketoro Hikairo, Wiremu Ereata, Wera Loffley, Kiri Tapihana.

Tuhourangi: Wiremu Waaka te Rohu, Matina Makiha, Ari-taku Wihapi.

Rangitihī: Raureti Mokonuiarangi.

Tarawhai: Kepa Ehau.

He mea tuhi ki Rotorua i tenei te 12 o nga ra o Aperira, 1926.

REV. F. A. BENNETT,

Tiamana, Kai whakahaere o nga Hui Pooti.

(Me whangai ki te rarangi o te Kahiti ka mohiotia ai te turutanga o nga mema kua tu.—*Etita.*)

WHAKATAETAE TENEHI ITU KI ROTORUA.

(*Na Hohepa te Tatere.*)

I TE tau 1925 itu te whakataetae tenehi a te Iwi Maori ki te marae o Ngati Kahungunu ara ki Taniwaka (Dannevirke). No tera huihuinga ka haere iho ate Arawa me ta ratau powhiri kia haere nga Iwi ki to ratau marae hoki whakataetae ai a tenei tau e haere iho nei. No te mutunga o te whakataetae ireira ka kitea uo Whanganui te tiima i kaha. a riro ana ano ia ratau te Kapu a Marumaru, a whakaaengia ana e ratau te powhiri a te Arawa.

No tenei tau 1926 itu te whakataetae teneihi kirunga ite Marae o te Arawa, ara ki te Papa-i-o-uru. Kanui te mihi o nga iwi i eke kirunga ki tenei marae, ara ki nga whakahaere otaua Hui.

Tuatahi:—Nga whakahaere a te Komiti Tenehi i nga whakataetae i te Papa-purei, i te pai o te haere o nga mahi me te pai hoki o te awhina a te hunga e purei ana, ara tere whakarongo kinga karangaranga a te Komiti. Kahore rawa he raruraru. Ka waiho hei matakitaki ma te Iwi Pakeha, hei mihi hoki kia tatau ki te Iwi Maori mo te rangimarie o nga tangata e whawhai ana ki tetahi ki tetahi i runga i te papa-purei.

Tuarua:—Nga whahaere i te Marae. Kahore rawa he raruraru i pa k i runga ki tenei Marae. Ahakoa te nui o te tangata kore rawa he haurangi, kore rawa ranei tetahi kupu kino i rongona ite wa e hui ana. No reira ka nui te mihi o te Arawa ki nga Iwi i eke kirunga ki to ratau marae kite pai o te noho me te awhina a ia Iwi a ia Iwi.

Tuatoru:—Heoi ano te kupu e rongona nuitia ana a nga manuhiri he mihi ki te pai rawa o te manaaki a Te Arawa i nga mahi katoa e pa ana ki te Hui. Kei te mihi ki nga whare moe, whare kai, me nga Weita ataahua, me nga Kuia kaore nei i moea te po i te whakaaro nui ki te tiaki pai i a ratau manuhiri.

E ono (6) nga ra e haere ana te whakataetae Aperira 2, 4, 5, 6, 7, 8. Tekau (10) nga iwi nunui i eke ki te whawhai ki te Kapu a Marumaru. Koinei e whai ake nei:—Whanganui, Tamatea, Takitimu, Te Arawa, Horouta, Tongariro. Ngati Whatua, Kurahaupo, Taranaki, me Waikato.

No tenei hui k ataea te mutunga mai o te nui o tenei mahi ki Nui Tireni nei. Ko te maha o nga whakauru:—Championship Events 306, Hanikapu Events 306, Marumaru Cup 72 -- Total, 684.

Ko te Hui whakataetae a te Pakeha mo Nui Tireni katoa i tu k i Christchurch i te Kirihimete nei e 248 ano, ka kite iho ai tatau i te nui o ta tatau mahi.

Koinei e whai ake nei nga kaha i whiwhi i te Hui i Rotorua.

MARUMARU CUP COMPETITION.

Nga tiima i noho ki te whainara (Final) i tera tau 1925 i Taniwaka:—Holders, 1925, Whanganui: (1) D. Potae, (2) P. Hurinui, (3) Miss R. Gray, (4) Miss Hurinui. Runners-up: Tamatea: (1) P. Winitana, (2) T. Meha, (3) Mrs. Kani, (4) Miss M. Pohe.

MARUMARU CUP COMPETITION (Rotorua, 1926).

Na te Hekeretari (R. Royd) enei whakaatu.

First Round.—Whanganui B (10 sets, 60 games) beat Takitimu B (0 sets, 29 games); Arawa B (10 sets, 60 games) beat Tamatea B (0 sets, 14 games).

Second Round.—Whanganui B (10 sets, 62 games) beat Horouta A (3 sets, 55 games); Arawa B (10 sets, 55 games) beat Tongariro A (0 sets, 22 games); Whanganui A (10 sets, 60 games) beat Ngati Whatua B (0 sets, 20 games); Takitimu A won from Tongariro B by default; Arawa A (10 sets, 60 games) beat Horouta B (0 sets, 25 games); Kurahaupo A won from Ngati Whatua B by default; Tamatea A (8 sets, 43 games) beat Kurahaupo B (3 sets, 31 games); Taranaki wins from Waikato by default.

Third Round.—Arawa A (9 sets, 70 games) beat Takitimu A (7 sets, 64 games); Whanganui B (11 sets, 69 games) beat Kurahaupo A (3 sets, 56 games); Whanganui A (10 sets, 60 games) beat Arawa B (0 sets, 20 games); Tamatea A won by default from Taranaki.

Fourth Round.—Arawa A (9 sets, 88 games) beat Whanganui B (3 sets, 56 games); Whanganui A (10 sets, 60 games) beat Tamatea A (0 sets, 25 games).

Final.—Whanganui A (12 sets, 95 games) beat Arawa A (8 sets, 84 games).

Whanganui A te toa mo te Kapu a Marumaru a ka riro ia ratau tenei Kapu mo enei marama te kau ma rua (12 months).

Koinei e mau ake nei nga tiima i roto i te whainara (Final).

Whanganui A (winning team): (1) Pei te Hurinui Jones, (2) Tukere te Anga, (3) Mrs. P. H. Jones, (4) Mrs. P. Potaka.

Arawa A (runners-up).—(1) Vernon Moore, (2) Phillip Howell, (3) Miss Rose Karepe, (4) Mrs. O. Anderson.

MAORI CHAMPIONSHIPS.

Men's Championship Singles and Arawa Trophy (carved racket).—Final: P. H. Jones (Whanganui) beat Tukere te Anga (Whanganui), 6—3, 6—5, 6—1.

Ladies' Championship Singles and Hinerapa Challenge Cup.—Final: Miss E. Hale (Gisborne) beat Miss R. Gray (Whanganui), 6—1, 6—1.

Men's Championship Doubles and Morehu Turoa Challenge Cup.—Final: P. H. Jones and Tukere te Anga (Whanganui) beat D. Potae and T. Peina (Whanganui), 6—4, 6—4, 5—6, 6—2.

Ladies' Championship Doubles and Tairawhiti Trophy.—Final: Miss E. Hale and Miss K. Hei (Gisborne) beat Mrs. P. H. Jones and Mrs. P. Potaka (Whanganui), 6—1, 6—1.

Mixed Championship Doubles.—Final: E. Howell and Miss R. Karepe (Arawa) beat P. H. Jones and Mrs Jones (Whanganui), 6—5, 4—6, 6—2.

Men's Handicap Singles.—Final: D. Potae (Whanganui) beat W. Emia (Whanganui), 60—45.

Ladies' Handicap Singles.—Final: Miss J. Rukutai (Auckland) beat Mrs. McLeod (Kurahaupo), 50—37.

Men's Handicap Doubles.—Final: H. Sidney and P. Tureia (Takitimu) beat R. Royal and H. Manahi (Arawa), 60—58.

Ladies' Handicap Doubles.—Final: Miss P. Rukutai (Auckland) and Miss Iri Hall (Arawa) beat Mrs. A. McLeod and Mrs. Katene (Kurahaupo), 50—39.

Mixed Handicap Doubles.—Final: D. Potae and Miss R. Gray (Whanganui) beat T. Hiroti and Miss Hurinui (Whanganui), 50—35.

HE PANUI.

Tena pea tatou te Hinota o Aotearoa e karangatia e te Ati-pihopa kia hui i roto i nga ra o Hune ki te pooti i to tatou pihopa. Kei te whakaarotia a Pamutana hei kainga hui. Taria mai te panui tuturu ki a kouotu. He whakatupato kau tenei.

—Na P. Peneti.

Mo te mare kaore he rongoa hei rite ki te WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

WHARE-KARAKIA HOU KEI OMAIO.

NO te 17 o Maehe ka whakatapua tenei whare e te Pihopa o Waiapu.

Ko te ipu iriiri he aroha na nga hoa o Kenana Pahewa. Ko nga kupu kei taua ipu e penei ana te whakamaoritanga:—

“Hei kororia mo te Atua. hei whakamahara mo te roa, me te pono o te mahi minita o Kenana Pahewa i roto i tenei Pariha.”

Ko te wahi i mau ai nga korero, he tohu aroha na nga hoia o Opotiki. Ko te whakamaoritanga tenei o nga tuhituhinga:— Hei kororia mo te Atua. He mea whakaara tenei whare-karakia e nga pakeha e nga Maori hei tohu honore mo nga tangata i tuku i a ratou ki te mate i te Pakanga Nui 1914-1919:

—Colonel C. C. Saxby. Tapauri Paraone. Paratene Karapaina, Hakota Karapaina, Waikura Kapene, Hamiora Lawson, Te-weka Teraina. Arapeta P. Anaru. Hemi Hill. John S. Swinton, Whiiti T. Eruera, Owen S. Fairweather, Herewini E. Arama-kutu, Heremia Delamere, Tamati Makarini. Ruaawai Hunia, Hemi Rewharewha. Tame Rihimona, Taane Toka. Winiata Hunia. Nepia Hauata.”

“Hei tohu whakawhetai ano hoki mo te hunga i hoki ora mai.”

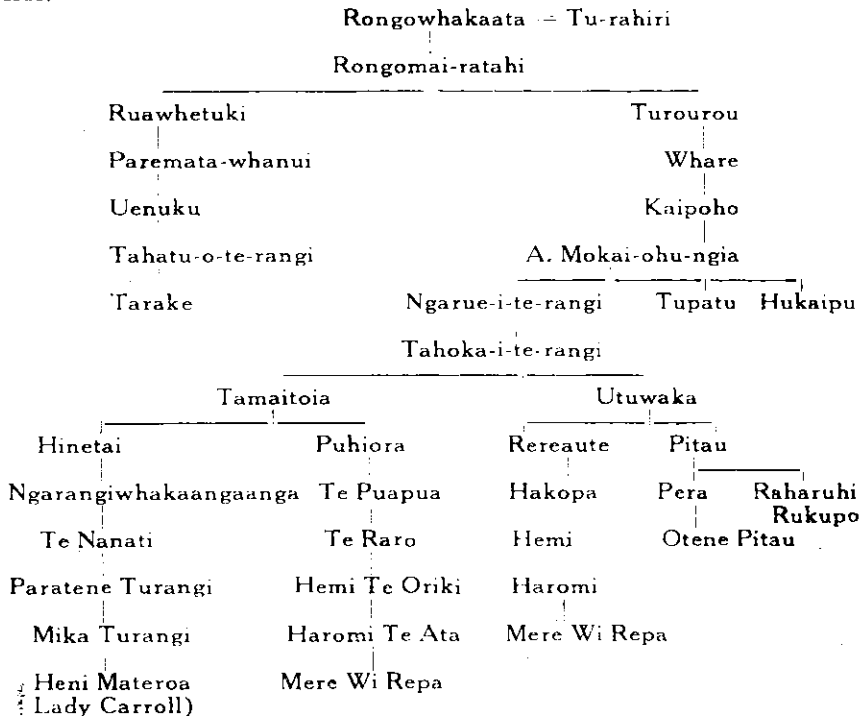
MERE WHATI WI REPA.

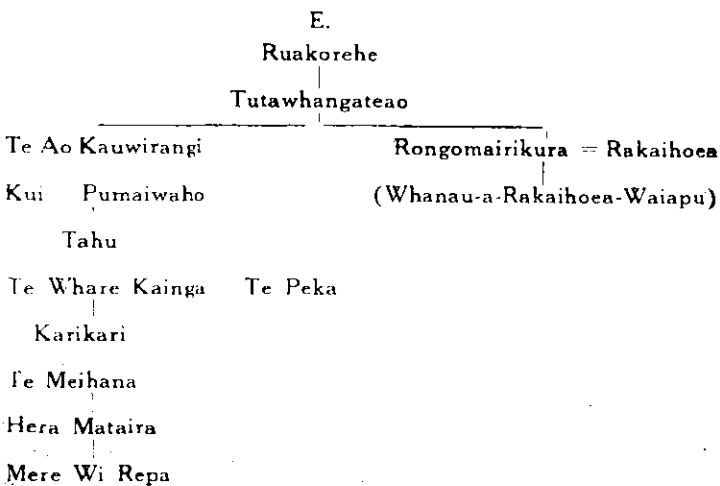
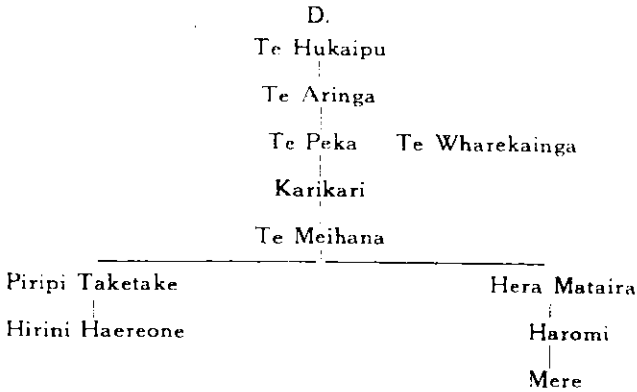
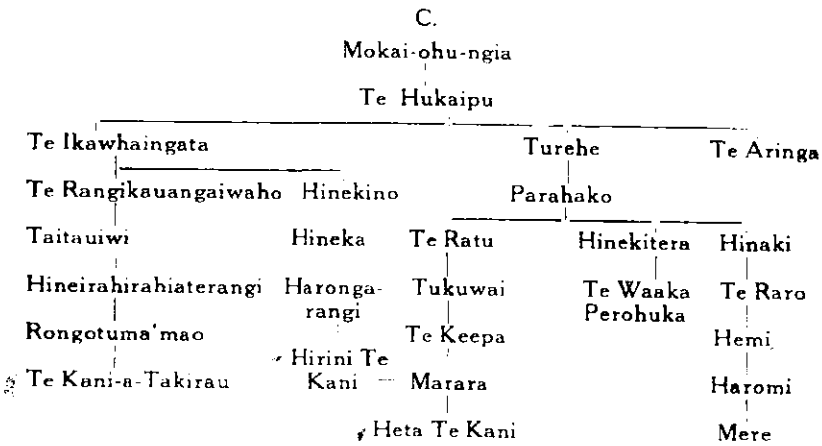
(*T. Wi Repa, M.B., Ch.B.*)

NO te rua Karaka o te ata o te rua tekau ma toru o nga ra o Maehe i moe ai a Mere i te moenga roa. No taua ata i rere ai tona wairua i runga i nga parirau o te Tonga ki te Pararaiha ona tipuna, ki Hawaiki, ki Te Hono-i-Wairua. No taua ra i puta ai tona waka i nga tuatea nunui o te ao ka tomo ki roto ki te marino nui. I muri ia ia takoto ware noa te paki. No taua ata ka rangona te paku o Riuwhati, te waka o tona tipuna o Manaia, e rere whaka-te-raki ana ki te whaka-whitinga i Pikopiko-i-whiti. Te taonga o runga o taua waka ko Mere. Na te mamac, na te tangi, na te pouri i whakaatu, kua hinga te totara haemata o te ngutuawa o Koputuka. Haere, e Mere, kahakina atu to ngakan ataahua, to hinengaro makohakoha, to aroha kite tangata. Te matua, nga ringaringa o te iwi, haere ki te tini i te Po. e powhiri mai na i to tira moke-moke. Haere i waenganui o te Kowheratanga o tou puawai, ou mata tirotiro ki nga matarae o Matakaao raua ko Te Koau; ou taringa whakarongo ki nga tai o Wharekahika; to ngakan tangi ki nga parae o Manutuke, kahakina atu i a matan. Hoka-hoka o Parirau i runga i te taumata o to tipuna o Te Aringa,¹ e rere i runga i te tuara o Tawhirimatea, hei kawē ia koe ki Toi-o-nga-Rangi ki to tipuna kia Rehua. He ika koe i mau ki roto o te kupenga a Taramainuku, kihai i taea te tuku. Takahia iho te kakahu pango, te ao kahiwhiwa. e tomo ki roto ki te whai ao. ki te ao marama.

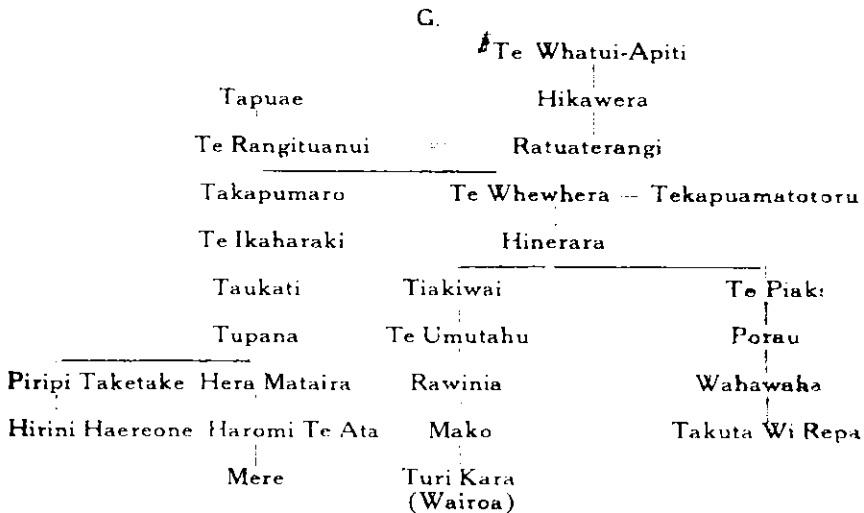
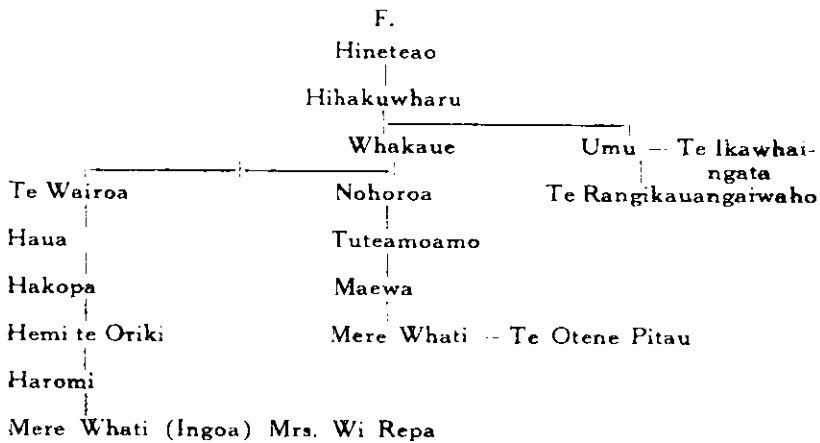
“HE URI RANGATIRA NO RONGOWHAKAATA.”

NaTe Toa Takitini o te tahi o Aperira tenei korero. Miharo ana au ki taua korero. He tika tenei korero. Engari ehara i tona kawai rangatira te take i arohatia ai, i tangihia nuitia ai tenei wahine. Engari na runga tonu i nga hua o tona tinana. Ka kitea nga hua, ka patai te tangata. “Na wai te wahine nei? Kowai ma ona tipuna? Ko ona tipuna enei ka hoatu nei.”

Ka pa te mate mare ki te tamariki whangaia ki te WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

Ka kite tatau no roto te wahine nei i nga tatai o nga rangatira o Turanga! ara o Heni Materoa, o Pitau, o Wi Pere, o Hirini Te Kani, o Te Rangituawaru, o Te Keepa Te Turuki, o Te Waka Perohuka, o Hirini Haereone, o Te Kani a Ta Kirau. Ko te kaupapa tenei o te tuhituhinga a *Te Toa Takitini*: "He uri rangatira tenei wahine no Rongowhakaata."

"TO TATAU RANGATIRA."

Na *Te Toa Takitini* tera tautapatanga i te wahine nei. Na nga rangatira o Ngati-Porou tenei. Ta te *Toa* e haere ana i runga i te ahua o nga tipuna: ta Ngati-Porou i te ahua o tona tinana. Kaore nga rangatira o Ngati-Porou e mohio ki nga whakapapa o te wahine nei. Katahi ano pea. Engari i roto i nga whaikorero, i nga poroporoaki e ki ana ratau: "To tatau rangatira te wahine ka mate nei." Te rangatira, he kai ranga i te tira: i te tira o te hapu, o te iwi, ki nga haere, ki nga mahi e pa ana ki te hapu, ki te iwi. He kai arahi. He kai timata, he kai

whakatutuki i nga mahi, ka whai ai te iwi i raro. Ka kiiia te tirana penei he "rangatira" ko tenei kawai rangatira tonu tenei, e manaakitia ai, e piki ai, e mana ai, ki roto ki tetahi iwi ke. Ko te whakapapa tenei o ta Ngati-Porou tangi: "To matau rangatira." He tinana tenei i whakatokia ki roto kia ia te ngakau mahara, te aroha, te manaaki tangata, te hapai i nga whakahaere a te iwi. He wahine tika ia hei noho i roto i te matotorutanga o te tangata. He ringaringa, he kingawaha no nga rangatira, he pononga rongo i tapae ia ia hei whakahere ki te iwi. E ki ana to tatau ariki: "Ko te mea o koutou e wawata ana kia rahi ia, me tuku ia ia hei pononga, ko te mea hoki e whakaiti ana ia ia ka whakanuia." No reira ko te kinaki o nga roimata o Ngati-Porou i heke waipuke nei ki runga ki te wahine nei: "Haere, to matau rangatira."

"HE KOTAHİ NA TURAHIRI, E HORU TE MOANA."

E toru nga wahine a Rongowhakaata, he tamahine na te tangata kotahi. Ko Turahiri te potiki o te whanau nei, me te wahine tuatoru a ta ratau tane. Kotahi ano taua tamaiti. Ko Rongomai-ratahi tona ingoa. Mo tangata nei te whakatauki e rongo katoa nei te motu. Ara: "He kotahi na Turahiri, e horu te moana." Na Rongomairatahi, ko Turourou, "Ko te Ikawhakatu ki roto o Turanga." Ko tekawai tenei o te wahine nei. I te wa ia Te Otene Pitau, i tukua i nga tipuna o Mere te mana o Rongowhakaata ki taua tangata. He wetiweti e tahi o nga kupu o taua tohinga ia Pitau. Ko tetahi tenei: "Kia tipu koe hei tahu ahi." Tipu tonu a Pitau. E mohio ana te Tai-rawhiti, me te Tai-Hauauru, i ona ra, ko Pitau te marae o Turanga. Ka tipu a Mere hei tangata ka whakahokia taua mana kia ia. Ka tata maua te marena ka whaikupu a Pitau raua ko tona wahine ko Mere Whati (pakeke) kia Mere (tamaiti). "Ka marena koe, ka hoki mai ki Pakirikiri hei whakahuihui i nga morehu o matua, o te iwi hoki. Anei to whare te Poho o Rukupo." Ngaro nei maua ki Ngati-Porou. Ka mauria mai Te Poho-o-Rukupo ki Manutuke. Ka whakahoutia ano te tuku a nga koroua ra ki ta raua mokopuna: "E hine hoki mai hei noho i roto i o koutou whare ko o taina." Ana taina, ko Hinehou raua ko Pani Te Kani, nga tamariki a Heta Te Kani raua ko Te Karukoura. Ahakoa ra kaore tera ahua i tutuki i runga i te mea i tohia ketia au ki te tohi o te ao hou, kei te mohio nga morehu o ona matua e ora mai na, ko ianei te tamaiti takitaki o ena marae:—Te puhi o te waka o Rongowhakaata Tuturu. Ka tae maua ki Te Araroa ki Wharekahika, ki roto ki tooku hapu ki Te Whanau a Tuwhakairiora, ka whakaputa te ahua o te wahine nei. Ka naomia mai e aku tuakana rangatira e Te Hati raua ko Te Ngarara Houkamau, e to matau papa hoki e Hori Mahue, "heipiki kotuku ki o ratau mahunga, hei mapihi maurea ki o ratau taringa." Ka uru ia ki roto ki te kahui o nga wahine whakahaere tikanga o Waipapu, ki te taha o Arihia Ngata ratau ko ona taokete. Ki roto ki Te

Whanau a Apanui ka nau maitia ano ia i runga tonu i tona ahua e mohio nei tatau. Te Poroporoaki a tona tuakana a Heni Materoa (Lady Carroll): "He poka ke tou ahua i to te katoa. Ko ia nei pea te mea e kiia nei, he kororia ke to te marama, to nga whetu, me to te ra." Kaore e ngaro ta te po tangata i tohi mai ai. He kainga whakamiharo a Turanga. He tini nga tangata whakamiharo i onokia ki roto ki Turanga. I roto i oku ra, nga tangata whakamiharo o Turanga, te hunga i tohia ki te tohi whero o te po; ko Pitau, ko Wi Pere, ko Ta Timi Kara. Ta ratau mokopuna o roto o to ratau tutira ko Mere, e tangihia nei i tenei ra. "He kotahi na Turahiri, e horu te moana."

"Toia nga waewae o to tamaiti kia ataahua ai te haere i nga parae o Manutuke."

He korero whanui tenei. Otira ko tona taunga ia ki te kawai anake o te wahine nei. Na Ngarueiterangi ko Tahoka-ite-rangi. E hapu ana a Tahoka-i-te-rangi ka ki atu a TeArawhariki, he tangata toa, whai mana, no nga uri o Ruawhetuki: "E whanau to tamaiti he wahine, toia nga waewae kia ataahua ai te haere i nga parae o Manutuke." Whanau ke mai he tane. Ka tapaia te ingoa ko Tama-i-toia. Tirohia te whakapapa. Tenei mea te uri rangatira, ahakoa i whea o te Motu nei, ahakoa ngata ona hiahia i tana tane, wahine ranei, ka koingo tonu ki te kainga i kotia ai tona iho. Ka marenatia maua ki Turanga i te tau 1909, ka ki mai a ia kia au. "Ko taku wira tuatahi tenei, kia mana ia koe. Ahakoa ki hea taua o te motu nei noho ai, ki te mate ko au i mua i a koe me kawe rawa au e koe ki Pakirikiri ranei, ki Manutuke ranei." Tona matenga i te Hoihipera i Turanga, ngawari noa te whakatutuki i tona hiahia: ara kia takoto ia ki roto i te oneone kua whakawahia ki nga parapara tapu o ona tipuna. Mai ano ia Rongowhakaata kaore ano tenei kawai kia takoto ki waho o te rohe o Rongowhakaata. Takoto e hine, i roto i te kainga i koingotia e to ngakau, whakarongo ake ai ki te haruru o te waewae tangata e takatakahi ana i ngaparae o Manutuke.

TERA A REHUA. E!

Kotuku ana i te taha o te Rangi e;

Haere ra e hika, e.

Te wehi o te whenua e,

Te mana o te tangata e.

Kei era tini i raro ra e.

I nga hauwhenua e,

O roto o Arai e.

I te mate takiri

I te whare

Ka pa mai te aroha

Ki ahau na.

[Note.—Taumata o Te Aringa: Young Nick's Head.]